

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ**

Кафедра фізичної культури і здоров'я

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

нормативної навчальної дисципліни:

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ

(Безпека життєдіяльності та цивільний захист)

(назва навчальної дисципліни)

напряму підготовки _____ 02 “Культура і мистецтво” _____
(шифр і назва напрямку підготовки)

спеціальності _____ Всі спеціальності 2 курс _____
(шифр і назва спеціальності)

факультет _____ Хореографічне мистецтво _____
(назва факультету)

Схвалено:
на засіданні кафедри
Протокол № 1
від 22. 08. 2022 року

Укладач:
Доцент кафедри
_____ Казаков О.Є.

Харків, 2022

Друкується за рішенням ради
Факультету хореографічного мистецтва
(протокол № 1 від 23. 08. 2022 р.)

Рекомендовано кафедрою фізичної культури і здоров'я
(протокол № 1 від 22. 08. 2022 р.)

Укладач:

О. Є. Казаков, доцент, канд. техн. наук, ст. наук. співробітник

Опорний конспект лекцій нормативної навчальної дисципліни “**Фізичне виховання**”, розділ Безпека життєдіяльності та цивільний захист, за напрямом підготовки 02 “Культура і мистецтво”, для студентів всіх спеціальностей 2 курсу / Харк. держ. акад. культури; укл. : О. Є. Казаков — Х.: ХДАК, 2022. — 28 с.

Конспект лекцій до друку для студентів 2 курсу всіх спеціальностей Харк. держ. акад. культури; Уклад.: О. Є. Казаков, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник.

Нормативна дисципліна “Фізичне виховання”, розділ “Безпека життєдіяльності та цивільний захист”, в структурно-логічній схемі навчання вивчається на етапі підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр” в процесі вивчення ними дисциплін професійно-орієнтованого циклу, коли майбутні фахівці мають уявлення щодо умов їхньої майбутньої професійної діяльності. Це забезпечує можливість викладання дисципліни “Фізичне виховання”, розділу “Безпека життєдіяльності та цивільний захист”, з урахуванням професійної орієнтації студентів 2 курсу.

Конспект лекцій з дисципліни “Фізичне виховання”, розділ “Безпека життєдіяльності та цивільний захист” для студентів 2 курсу, передбачає вивчення загальних питань основ безпеки життєдіяльності з урахуванням особливостей підготовки бакалаврів за відповідними напрямками підготовки та майбутньої професійної діяльності випускників.

ЛЕКЦІЯ № 1

Тема 6. ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ І ТЕРИТОРІЙ ВІД НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

(4години).

План лекції

1. Основні завдання та принципи у сфері захисту населення від надзвичайних ситуацій.
2. Основні заходи захисту населення і територій.

1. Основні завдання та принципи у сфері захисту населення від надзвичайних ситуацій

Забезпечення захисту населення і територій у разі загрози та виникненні надзвичайних ситуацій є одним з найважливіших завдань держави.

Актуальність проблеми забезпечення природно-техногенної безпеки населення і територій зумовлена тенденціями зростання втрат людей і шкоди територіям, що спричиняються небезпечними природними явищами, промисловими аваріями і катастрофами. Ризик надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру невпинно зростає.

Забезпечення безпеки та захисту населення, об'єктів економіки і національного надбання держави від негативних наслідків надзвичайних ситуацій розглядається як невід'ємна частина державної політики національної безпеки і державного будівництва, як одна з найважливіших функцій центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів рад.

Державна політика України у сфері захисту населення і територій базується на Конституції України, Кодексі ЦЗ, відповідних законах, актах Президента України і урядових рішеннях. На цей час в Україні діє Закон України "Про Загальнодержавну цільову програму захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2018-2022 роки" від 17 березня 2018 року № 4909-VI.

Метою Загальнодержавної цільової програми захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2018-2022 роки є послідовне зниження ризику виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (далі - надзвичайні ситуації), підвищення рівня безпеки населення і захищеності територій від наслідків таких ситуацій.

Програма передбачає здійснення першочергових заходів щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій за такими напрямками:

- 1) інженерний захист територій від надзвичайних ситуацій;
- 2) запобігання виникненню та ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій на об'єктах і територіях, що характеризуються незадовільним техногенним та екологічним станом;
- 3) очищення територій від вибухонебезпечних предметів;
- 4) реабілітація територій, забруднених внаслідок військової діяльності;
- 5) гідрометеорологічне забезпечення;
- 6) матеріально-технічне переоснащення органів управління та сил цивільного захисту;
- 7) підвищення ефективності оперативного та комплексного реагування на надзвичайні ситуації.

Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру – система організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, медико-біологічних, фінансово-економічних та інших заходів щодо запобігання та реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру і ліквідації їх наслідків, що реалізуються центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, відповідними силами та засобами підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності і господарювання, добровільними формуваннями і спрямовані на захист населення і територій, а також матеріальних і культурних цінностей та довкілля.

Основними завданнями у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру є:

- здійснення комплексу заходів щодо запобігання та реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру;
- забезпечення готовності та контролю за станом готовності до дій і взаємодії органів управління у цій сфері, сил та засобів, призначених для запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного та природного характеру і реагування на них.

Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру здійснюється на принципах:

- пріоритетності завдань, спрямованих на рятування життя та збереження здоров'я людей і довкілля;
- безумовного надання переваги раціональній та превентивній безпеці;
- вільного доступу населення до інформації щодо захисту населення і територій від надзвичайних

ситуацій техногенного та природного характеру;

- особистої відповідальності і піклування громадян про власну безпеку, неухильного дотримання ними правил поведінки та дій у надзвичайних ситуаціях техногенного та природного характеру;
- відповідальності у межах своїх повноважень посадових осіб за дотримання вимог законодавства у сфері цивільного захисту;
- обов'язковості завчасної реалізації заходів, спрямованих на запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру та мінімізацію їх негативних психосоціальних наслідків;
- урахування економічних, природних та інших особливостей територій і ступеня реальної небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
- максимально можливого, ефективного і комплексного використання наявних сил і засобів, які призначені для запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного та природного характеру і реагування на них.

2. Основні заходи захисту населення і територій

З метою ефективної реалізації завдань цивільного захисту, зменшення матеріальних втрат та недопущення шкоди об'єктам, матеріальним і культурним цінностям та довкіллю в разі виникнення надзвичайних ситуацій центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підпорядковані їм сили і засоби, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, добровільні рятувальні формування здійснюють оповіщення та інформування суб'єктів забезпечення цивільного захисту, укриття населення у захисних спорудах, евакуацію, інженерний захист територій, радіаційний і хімічний захист населення і територій, медичний захист, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, біологічний захист населення, тварин і рослин, екологічний, психологічний захист населення.

2.1. Оповіщення про загрозу або виникнення НС.

Оповіщення - доведення сигналів і повідомлень органів управління ЦЗ про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій, аварій, катастроф, епідемії, пожеж тощо до центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та населення.

Порядок оповіщення визначений у Кодексі та Постанові КМУ "Про затвердження Положення про організацію оповіщення і зв'язку у надзвичайних ситуаціях" від 15 лютого 1999 р. № 192 (Офіційний вісник України, 05.03.1999, № 7, стор. 131, код акту 6896/1999).

Для забезпечення оповіщення створюються і функціонують **загальнодержавні, територіальні, місцеві автоматизовані системи централізованого оповіщення** про загрозу або виникнення НС, **спеціальні, локальні та об'єктові системи** оповіщення.

Система оповіщення - комплекс організаційно-технічних заходів, апаратури і технічних засобів оповіщення, апаратури, засобів та каналів зв'язку, призначених для своєчасного доведення сигналів та інформації про виникнення НС до центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та населення.

Для здійснення оповіщення централізовано використовуються телекомунікаційні мережі загального користування, у тому числі мобільного (рухомого) зв'язку, відомчі телекомунікаційні мережі і мережі суб'єктів господарювання, загальнонаціонального, регіонального та місцевого радіомовлення і телебачення та інші технічні засоби передавання (відображення) інформації в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. В населених пунктах, а також місцях масового перебування людей використовуються сигнально-гучномовні пристрої та електронні інформаційні табло.

Сигнали оповіщення, повідомлення про загрозу та виникнення НС, інформація про дії в умовах надзвичайної ситуації доводяться до працівників підприємств, установ, організацій, населення всіма наявними засобами зв'язку, мовлення, оповіщення.

Оповіщення організується відповідним органом ЦЗ за схемою, яка затверджується начальником ЦЗ відповідного рівня (в ХДАК – ректором).

Залежно від рівня надзвичайної ситуації централізоване оповіщення здійснюється:

- оперативним черговим ДСНС – чергових служб центральних органів виконавчої влади, чергових служб територіальних органів ЦЗ, сил ЦЗ;
- оперативним черговим територіального органу ЦЗ - керівного складу та чергових служб місцевих органів виконавчої влади, населення, що знаходяться на території, на якій може виникнути чи виникла НС, а також сил ЦЗ.

Оповіщення населення здійснюється дистанційно за допомогою електросирен, мережі радіомовлення всіх діапазонів частот і видів модуляції та телебачення.

Терміновій інформації, що передається територіальними органами ЦЗ, потенційно

небезпечними підприємствами, повинно передувати уривчасте звучання електросирен, наявних на відповідній території, а також у запису мережею радіомовлення, яке означає "УВАГА ВСІМ!".

Тексти звернення до населення повинні передаватися державною мовою і мовою, якою користується більшість населення в регіоні.

Усі місцеві органи виконавчої влади, підприємства, установи і організації незалежно від форми власності і господарювання зобов'язані:

- забезпечити **встановлення електросирен** з можливістю централізованого запуску (місце їх встановлення визначає відповідний орган ЦЗ з урахуванням озвучення території);
- забезпечити встановлення **вуличних гучномовців** в місцях масового скупчення працівників та населення (за погодженням з відповідним органом ЦЗ);
- забезпечити всі виробничі, службові та адміністративні приміщення, а також приміщення **навчальних і лікувальних закладів радіотрансляційними точками** (радіоприймачами відповідного діапазону для районів, де немає проводового мовлення) для гарантованого приймання програм державного радіомовлення.

Система оповіщення повинна забезпечувати: централізовану і вибіркочу подачу сигналу «Увага всім!»; оповіщення населення шляхом передавання мовної інформації через мережі центрального повідомлення та через місцеві радіостанції; доведення сигналів та інформації до пунктів управління центральної та регіональної виконавчої влади, до їх керівників, а також до міських і районних відділів внутрішніх справ; циркулярне оповіщення посадових осіб по службових та домашніх телефонах; подачу сигналів ЦЗ «Повітряна тривога», «Радіаційна небезпека», «Хімічна тривога».

Почувши звуки електросирен, виробничих гудків, інших сигнальних засобів, кожен громадянин зобов'язаний: увімкнути радіоприймач, телеканал місцевого віщання; уважно прослухати звернення до населення, яке пролунає після відключення сирен, гудків тощо; продумати і виконати усі рекомендації; знайти можливість сповістити отриману інформацію сусідам чи знайомим, по можливості надати їм допомогу.

2.2. Інформування у сфері ЦЗ. Інформацію з питань ЦЗ становлять відомості про НС, що прогножуються або виникли, з визначенням їх класифікації, меж поширення і наслідків, а також про способи та методи захисту від них.

Органи управління ЦЗ зобов'язані надавати населенню через засоби масової інформації оперативну та достовірну інформацію про НС, а також про свою діяльність з питань цивільного захисту, у тому числі в доступній для осіб з вадами зору та слуху формі.

Інформація має містити дані про суб'єкт, який її надає, та сферу його діяльності, про природу можливого ризику під час аварій, включаючи вплив на людей та навколишнє природне середовище, про спосіб інформування населення у разі загрози або виникнення аварії та поведінку, якої слід дотримуватися.

Оприлюднення інформації **про наслідки НС** здійснюється відповідно до законодавства про інформацію.

2.3. Укриття населення у захисних спорудах ЦЗ (ЗС ЦЗ) застосовуються для своєчасного захисту населення.

Одним з найефективніших способів захисту населення від небезпечних факторів, які виникають внаслідок НС, воєнних (бойових) дій та терористичних актів є укриття населення у ЗС ЦЗ.

Укриття населення в ЗСЦЗ – комплекс заходів із своєчасного укриття людей у спеціальних інженерних спорудах, що здатні захистити від дії уражальних факторів НС або послабити їх дію, а також із завчасного будівництва захисних споруд, пристосування наявних приміщень для захисту населення та підтримання їх у готовності до використання.

Захисні споруди за своїм призначенням і захисними властивостями поділяються на **сховища, протирадіаційні укриття (ПРУ) і швидкосторуджувані захисні споруди:**

сховище - герметична споруда для захисту людей, в якій протягом певного часу створюються умови, що виключають вплив на них небезпечних факторів, які виникають внаслідок надзвичайної ситуації, воєнних (бойових) дій та терористичних актів;

протирадіаційне укриття - негерметична споруда для захисту людей, в якій створюються умови, що виключають вплив на них іонізуючого опромінення у разі радіоактивного забруднення місцевості;

швидкосторуджувана захисна споруда ЦЗ - захисна споруда, що зводиться із спеціальних конструкцій за короткий час для захисту людей від дії засобів ураження в особливий період.

Також для захисту людей від деяких факторів небезпеки, що виникають внаслідок надзвичайних ситуацій у мирний час, та дії засобів ураження в особливий період можуть використовуватися споруди подвійного призначення та найпростіші укриття.

Споруда подвійного призначення - це наземна або підземна споруда, що може бути використана за основним функціональним призначенням і для захисту населення (наприклад – метрополітен).

Найпростіше укриття - це фортифікаційна споруда, цокольне або підвальне приміщення, що знижує комбіноване ураження людей від небезпечних наслідків надзвичайних ситуацій, а також від дії засобів ураження в особливий період.

Захисні споруди класифікуються:

а) за місткістю:

малої – до 150 осіб;

середньої – 150 – 600 осіб;

великої – більше – 600 осіб;

б) за призначенням:

для захисту населення;

для органів управління;

для медичних установ;

в) за місцем розташування:

вбудовані;

окремо розташовані;

приспосовані (метрополітени, гірські вирубки).

г) за термінами будівництва:

збудовані завчасно;

швидко споруджувані;

д) захисними властивостями: сховища; протирадіаційні укриття; найпростіші укриття.

Основний нормативний документ при проектуванні захисних споруд ЦЗ, що будуються та реконструюються є ДБН В 2.2.5-97 «Захисні споруди цивільної оборони».

Основні елементи сховища: приміщення для людей; пункт управління; медичний пункт; камера для зберігання продуктів; система постачання повітря; система водопостачання і каналізації; санітарно-побутові відсіки, входи (герметичні двері, тамбур-шлюзи по 3-5 шт.).

Системи життєзабезпечення сховищ повинні забезпечувати безупинне перебування в них розрахункової кількості людей, що укриваються протягом двох діб (за винятком укриттів, розташованих у зонах можливих сильних руйнувань навколо АЕС).

Повітропостачання сховищ, як правило, повинно здійснюватися по двох режимах: чистої вентиляції (1-й режим) і фільтровентиляції (2-й режим).

У сховищах, розташованих у місцях можливої небезпечної загазованості повітря продуктами горіння, у зонах можливого небезпечного хімічного зараження, можливих сильних руйнувань навколо АЕС і можливого катастрофічного затоплення, необхідно передбачати режим повної або часткової ізоляції з регенерацією внутрішнього повітря (3-й режим).

Нормативна площа підлоги основних приміщень на 1 особу, що укривається, становить 0,5 кв.м при двоярусному і 0,4 кв. м при триярусному розміщенні нар, норма внутрішнього об'єму приміщення на 1 особу, що укривається, не менше ніж 1,5 куб. м.

При висоті приміщень від 2,15 до 2,9 м передбачається двоярусне розміщення нар, а при висоті 2,9 м і більше - триярусне. У сховищах установ охорони здоров'я при висоті приміщення 2,15 м і більше приймається двоярусне розміщення нар (ліжок для нетранспортабельних хворих).

Місця для сидіння у приміщеннях слід передбачати розмірами 0,45 x 0,45 м на одну людину, а місця для лежання - 0,55 x 1,8 м. Висота нар першого ярусу повинна бути 0,45 м, нар другого ярусу - 1,4 м, третього ярусу - 2,15 м від підлоги. Відстань від верхнього ярусу до перекриття або виступаючих конструкцій повинна бути не менше ніж 0,75 м.

Кількість місць для лежання повинна прийматися рівною:

20% місткості споруди при двоярусному розміщенні нар;

30% місткості споруди при триярусному розміщенні нар.

Протирадіаційні укриття споруджують на 50 осіб і більше, а облаштовані в існуючих будівлях та швидкоспоруджувані простіші укриття – на 5 і більше осіб.

Для вирішення питань щодо укриття населення в ЗСЦЗ центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання завчасно створюють **фонд таких споруд**. Порядок створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку визначається Кабінетом Міністрів України Проектування, будівництво, пристосування і розміщення захисних споруд та об'єктів подвійного призначення здійснюються згідно з державними будівельними нормами. Вимоги щодо утримання та експлуатації захисних споруд визначаються центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту [3]. Утримання захисних споруд

цивільного захисту у готовності до використання за призначенням здійснюється суб'єктами господарювання, на балансі яких вони перебувають (у тому числі споруд, що не увійшли до їх статутних капіталів у процесі приватизації (корпоратизації), за рахунок власних коштів. Захисні споруди цивільного захисту державної та комунальної власності не підлягають приватизації (відчуженню). Захисні споруди цивільного захисту можуть використовуватися у мирний час для господарських, культурних і побутових потреб у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Укриття в ЗС ЦЗ, у разі необхідності, підлягає населення відповідно до його належності до груп:

у сховищах: працівники найбільшої працюючої зміни суб'єктів господарювання, віднесених до відповідних категорій ЦЗ та розташованих у зонах можливих значних руйнувань населених пунктів, які продовжують свою діяльність в особливий період; персонал атомних електростанцій, інших ядерних установок і працівники суб'єктів господарювання, які забезпечують функціонування таких станцій (установок); працівники найбільшої працюючої зміни суб'єктів господарювання, віднесених до категорії особливої важливості ЦЗ та розташованих за межами зон можливих значних руйнувань населених пунктів, а також працівники чергового персоналу суб'єктів господарювання, які забезпечують життєдіяльність міст, віднесених до відповідних груп цивільного захисту; хворі, медичний та обслуговуючий персонал закладів охорони здоров'я, які не підлягають евакуації або не можуть бути евакуйовані у безпечне місце;

у протирадіаційних укриттях: працівники суб'єктів господарювання, віднесених до першої та другої категорій ЦЗ та розташованих за межами зон можливих значних руйнувань населених пунктів, які продовжують свою діяльність у воєнний час; працівники суб'єктів господарювання, розташованих у зонах можливих руйнувань, небезпечного і значного радіоактивного забруднення навколо атомних електростанцій; населення міст, не віднесених до груп ЦЗ, та інших населених пунктів, а також населення, евакуйоване з міст, віднесених до груп ЦЗ і зон можливих значних руйнувань; хворі, медичний та обслуговуючий персонал закладів охорони здоров'я, розташованих за межами зон можливих значних руйнувань міст, віднесених до груп ЦЗ, і суб'єктів господарювання, віднесених до категорій ЦЗ, а також закладів охорони здоров'я, які продовжують свою діяльність у воєнний час;

у швидкостроюваних захисних спорудах ЦЗ, найпростіших укриттях та спорудах подвійного призначення - населення міст, віднесених до груп ЦЗ, яке не підлягає евакуації у безпечне місце, а також інших населених пунктів.

2.4. Заходи з евакуації населення. В умовах недостатнього забезпечення ЗС ЦЗ в населених пунктах, де розташовані об'єкти підвищеної небезпеки, а також в особливий період основним способом захисту населення є його евакуація і розміщення у зонах, безпечних для проживання.

ЕВАКУАЦІЯ – комплекс заходів з організованого вивезення (виведення) населення із зон можливого впливу наслідків надзвичайної ситуації або надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру і розміщення його поза зонами дії вражаючих факторів джерел надзвичайної ситуації у разі виникнення безпосередньої загрози життю та заподіяння шкоди здоров'ю населення, а також заходів з евакуації матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення.

Проводиться відповідно до Кодексу ЦЗ та “Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру”, затвердженому постановою КМУ від 30 жовтня 2013 р. № 841.

Евакуація проводиться на державному, регіональному, місцевому або об'єктовому рівні.

Залежно від особливостей надзвичайної ситуації встановлюються такі види евакуації:

- 1) обов'язкова;
- 2) загальна або часткова;
- 3) тимчасова або безповоротна.

Рішення про проведення евакуації приймають:

- 1) на державному рівні - Кабінет Міністрів України;
- 2) на регіональному рівні - Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації;
- 3) на місцевому рівні - районні, районні у містах Києві чи Севастополі державні адміністрації, відповідні органи місцевого самоврядування;
- 4) на об'єктовому рівні - керівники суб'єктів господарювання.

Обов'язковій евакуації підлягає населення у разі виникнення загрози аварії з викидом радіоактивних і небезпечних хімічних речовин, катастрофічного затоплення місцевості та

землетрусів, масових лісових і торф'яних пожеж, зсувів, інших геологічних та гідрогеологічних явищ і процесів, збройних конфліктів.

Загальна евакуація населення проводиться із зон радіоактивного та хімічного забруднення, катастрофічного затоплення населених пунктів у разі руйнування гідротехнічних (гідрозахисних) споруд, хвиля прориву яких може досягнути зазначених населених пунктів менше ніж за 4 години.

Часткова евакуація проводиться для вивезення категорій населення, які за віком чи станом здоров'я у разі виникнення надзвичайної ситуації не здатні самостійно вжити заходів щодо збереження свого життя або здоров'я, а також осіб, які відповідно до законодавства доглядають (обслуговують) таких осіб. Часткова евакуація може проводитися також для інших категорій населення за рішенням органів і посадових осіб, що мають відповідні повноваження у разі загрози або виникнення НС.

Для проведення загальної евакуації населення залучаються наявні транспортні засоби відповідної адміністративної території, а в разі виникнення безпосередньої загрози життю або здоров'ю населення - додатково транспортні засоби суб'єктів господарювання та громадян. Працівник суб'єкта господарювання, власник, користувач, водій транспортного засобу, які відмовилися від надання послуг з перевезення населення, яке підлягає евакуації, несуть відповідальність відповідно до закону.

Евакуація матеріальних і культурних цінностей проводиться у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, які можуть заподіяти їм шкоду, за наявності часу на її проведення, що визначається на підставі інформації суб'єктів моніторингу, спостереження, лабораторного контролю та прогнозування надзвичайних ситуацій.

Перелік, обсяги та черговість проведення евакуації матеріальних і культурних цінностей визначаються органами державної влади, суб'єктами господарювання, громадськими об'єднаннями та/або громадянами, у віданні або власності яких перебувають зазначені цінності, та враховується під час планування заходів з евакуації відповідно до **методики, що затверджується Міноборони**.

Проведення евакуації забезпечується шляхом:
створення на регіональному та місцевому рівні органів з евакуації, а також органів з евакуації на об'єктах господарювання;
розроблення плану евакуації населення;
визначення безпечних районів, придатних для розміщення евакуйованого населення та матеріальних і культурних цінностей;
організації оповіщення керівників суб'єктів господарювання і населення про початок евакуації;
організації управління евакуацією;
життєзабезпечення евакуйованого населення в місцях його безпечного розміщення;
участі у командно-штабних навчаннях та об'єктових тренуваннях;
навчання населення діям під час проведення евакуації.

Для планування, підготовки та проведення евакуації у центральних органах виконавчої влади, місцевих держадміністраціях, органах місцевого самоврядування та на об'єктах господарювання утворюються тимчасові органи з евакуації. До тимчасових органів з евакуації належать комісії з питань евакуації, збірні пункти евакуації, проміжні пункти евакуації, приймальні пункти евакуації.

2.5. Інженерний захист території

Інженерний захист території – це комплекс інженерно-технічних заходів, який проводиться завчасно та в оперативному порядку, направлений на попередження або максимальне зниження втрат населення та матеріальних збитків при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Він виконується для створення умов безпечного проживання населення на території з підвищеним техногенним навантаженням та ризиком виникнення НС.

Основні заходи інженерного захисту території:

- 1) проведення районування територій за наявністю потенційно небезпечних об'єктів і небезпечних геологічних, гідрогеологічних та метеорологічних явищ і процесів, а також ризику виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з ними;
- 2) віднесення міст до відповідних груп ЦЗ та віднесення суб'єктів господарювання до відповідних категорій ЦЗ;
- 3) розроблення та включення вимог інженерно-технічних заходів ЦЗ до відповідних видів містобудівної і проектної документації та реалізація їх під час будівництва і експлуатації;
ДБН Б.1.1-5-2007 “Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження розділу інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони) в містобудівній документації”.
- 4) урахування можливих проявів небезпечних геологічних, гідрогеологічних та метеорологічних

явищ і процесів та негативних наслідків аварій під час розроблення генеральних планів населених пунктів і ведення містобудування;

Державні стандарти, норми та правила встановлюють комплекс якісних та кількісних показників і вимог, які регламентують розробку і реалізацію містобудівної документації, проектів конкретних об'єктів з урахуванням соціальних, природно-кліматичних, гідрогеологічних, екологічних та інших умов і спрямовані на забезпечення формування повноцінного життєвого середовища (наприклад, Закон України "Про Генеральну схему планування території України" від 07.02.2002 № 3059-III, Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності" від 17.02.2011 № 3038-VI).

5) розміщення об'єктів підвищеної небезпеки з урахуванням наслідків аварій, що можуть статися на таких об'єктах;

6) розроблення і здійснення заходів щодо безаварійного функціонування об'єктів підвищеної небезпеки (включаючи етапи проектування ОПН, будівництва, експлуатації, виведення з експлуатації ОПН);

7) будівництво споруд, будівель, інженерних мереж і транспортних комунікацій із заданими рівнями безпеки та надійності;

8) будівництво протизсувних, протиповеневих, протиселевих, протилавинних, протиерозійних та інших інженерних споруд спеціального призначення, їх утримання у функціональному стані (*основними надзвичайними ситуаціями природного характеру є повінь (наводок), затоплення, підтоплення, землетруси, гірські обвали, селі, зсуви, снігові лавини, карсти, урагани, бурі та смерчі*);

9) обстеження будівель, споруд, інженерних мереж і транспортних комунікацій, розроблення та здійснення заходів щодо їх безпечної експлуатації тощо.

Здійснення заходів інженерного захисту територій покладається на суб'єктів забезпечення цивільного захисту.

ДСНС України (ЦОВВ) веде Державний реєстр небезпечних територій у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

2.6. Радіаційний і хімічний захист населення і територій

Основна **мета** радіаційного і хімічного захисту (РХЗ) населення і територій:

- не припустити або максимально послабити вплив радіоактивного, хімічного, зараження людей і територій і таким чином виключити або зменшити ступінь їх ураження;
- створити умови для сталої роботи господарських об'єктів, транспортних, енергетичних, водо-, каналізаційних та інших мереж в умовах радіоактивного, хімічного і біологічного зараження;
- виключити або значно зменшити втрати сільськогосподарських тварин, запобігти зараженню продовольства, харчової сировини, вододжерел радіоактивними, хімічними і біологічними речовинами і засобами;
- забезпечити ефективне виконання рятувальних та інших невідкладних робіт (РІНР) на зараженій території і безпосередньо в осередках ураження.

Радіаційний і хімічний захист **населення і територій включає**:

- 1) виявлення та оцінку радіаційної і хімічної обстановки;
- 2) організацію та здійснення дозиметричного і хімічного контролю;
- 3) розроблення та впровадження типових режимів радіаційного захисту;
- 4) використання засобів колективного захисту;
- 5) використання засобів індивідуального захисту, приладів радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю аварійно-рятувальними службами, формуваннями та спеціалізованими службами цивільного захисту, які беруть участь у проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасінні пожеж в осередках ураження радіаційно і хімічно небезпечних об'єктів та населення, яке проживає у зонах небезпечного забруднення;
- 6) проведення йодної профілактики рятувальників, які залучаються до ліквідації радіаційної аварії, персоналу радіаційно небезпечних об'єктів та населення, яке проживає в зонах можливого забруднення, радіоактивними ізотопами йоду з метою запобігання опроміненню щитоподібної залози;
- 7) надання населенню можливості придбання в особисте користування засобів індивідуального захисту, приладів дозиметричного та хімічного контролю;
- 8) проведення санітарної обробки населення та спеціальної обробки одягу, майна і транспорту;
- 9) розроблення загальних критеріїв, методів та методик спостережень щодо оцінки радіаційної і хімічної обстановки;
- 10) інші заходи радіаційного і хімічного захисту залежно від ситуації, що склалася.

РХЗ населення і території забезпечується:

- 1) визначенням суб'єктів господарювання, на яких обладнуються місця для проведення санітарної обробки населення та спеціальної обробки одягу, майна і транспорту;
- 2) завчасним накопиченням і підтриманням у готовності засобів колективного та індивідуального захисту, приладів радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю, засобів фармакологічного протирадіаційного захисту для йодної профілактики населення, рятувальників та персоналу радіаційно небезпечних об'єктів радіоактивними ізотопами йоду з метою запобігання опроміненню щитоподібної залози.

Здійснення заходів РХЗ та його забезпечення покладається на суб'єктів забезпечення цивільного захисту. Порядок забезпечення населення і формувань (служб) ЦЗ засобами індивідуального захисту, приладами радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю визначається Кабінетом Міністрів України (див. лекцію 1).

2.7. Медичний захист, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення здійснюються з метою запобігання або зменшення ступеня ураження населення, своєчасного надання допомоги постраждалим та їх лікування, забезпечення епідемічного благополуччя в районах НС.

Основними заходами є:

- 1) надання медичної допомоги постраждалим, рятувальникам та іншим особам, які залучалися до виконання АРІНР, гасіння пожеж, проведення їх медико-психологічної реабілітації.

Медична допомога населенню забезпечується службою медицини катастроф, керівництво якою здійснює ЦОВВ, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;

- 2) планування і використання сил та засобів закладів охорони здоров'я незалежно від форми власності;
- 3) своєчасне застосування профілактичних медичних препаратів та своєчасне проведення санітарно-протиепідемічних заходів;
- 4) контроль за якістю та безпекою харчових продуктів і продовольчої сировини, питної води та джерелами водопостачання;
- 5) **завчасне створення і підготовку спеціальних медичних формувань**;
- 6) утворення в умовах надзвичайних ситуацій необхідної кількості додаткових тимчасових мобільних медичних підрозділів або залучення додаткових закладів охорони здоров'я;
- 7) накопичення медичного та спеціального майна і техніки;
- 8) підготовку та перепідготовку медичних працівників з надання екстреної медичної допомоги;
- 9) навчання населення способам надання долікарська допомоги та правилам дотримання особистої гігієни;

Долікарська допомога – це комплекс найпростіших медичних заходів, що виконуються на місці отримання пошкодження переважно в порядку само- та взаємодопомоги, а також учасниками пошуково-рятувальних робіт, з використанням табельних і підручних засобів з метою усунення триваючого впливу вражаючого фактора, порятунку життя постраждалого, зниження й попередження розвитку тяжких ускладнень. Оптимальний термін її надання – до 30 хвилин після отримання травми. Долікарська допомога постраждалим надається посиндромно, виходячи з характеру, тяжкості та локалізації пошкодження.

- 10) здійснення заходів з метою недопущення негативного впливу на здоров'я населення шкідливих факторів навколишнього природного середовища та наслідків надзвичайних ситуацій, а також умов для виникнення і поширення інфекційних захворювань;

- 11) проведення моніторингу стану навколишнього природного середовища, санітарно-гігієнічної та епідемічної ситуації;

- 12) санітарну охорону територій та суб'єктів господарювання в зоні надзвичайної ситуації тощо.

Здійснення заходів медичного захисту населення покладається на суб'єктів забезпечення цивільного захисту.

2.8. Біологічний захист населення, тварин і рослин включає: своєчасне виявлення чинників та осередку біологічного зараження, його локалізацію і ліквідацію; прогнозування масштабів і наслідків біологічного зараження, розроблення та запровадження своєчасних протиепідемічних, профілактичних, протиізоотичних, протиєпіфітотичних і лікувальних заходів; проведення екстреної неспецифічної та специфічної профілактики біологічного зараження населення; своєчасне застосування засобів індивідуального та колективного захисту; запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів, обсервації та карантину; здійснення дезінфекційних заходів в осередку зараження, знезараження суб'єктів господарювання, тварин та санітарної обробки населення; надання екстреної медичної допомоги ураженим біологічними патогенними агентами; інші заходи

біологічного захисту залежно від ситуації, що склалася.

Біологічний захист населення, тварин і рослин додатково включає встановлення протиепідемічного, протиепізоотичного та протиепіфітотичного режимів та їх дотримання суб'єктами господарювання, закладами охорони здоров'я та населенням.

2.9. Психологічний захист населення.

Психологічний захист є одним з основних заходів реалізації завдань системи цивільного захисту щодо запобігання та зменшення ступеня негативного психологічного впливу на населення, зменшення та нейтралізацію негативних психічних станів і реакцій серед населення у разі загрози та виникнення НС та своєчасного надання ефективної психологічної допомоги.

Організація та забезпечення психологічного захисту здійснюється шляхом реалізації наступних заходів:

планування діяльності, пов'язаної з психологічним захистом; своєчасне застосування ліцензованих та дозволених до застосування в Україні інформаційних, психопрофілактичних і психокорекційних методів впливу на особистість; виявлення за допомогою психологічних методів чинників, які сприяють виникненню соціально-психологічної напруженості; використання сучасних психологічних технологій для нейтралізації негативного впливу чинників НС на населення; здійснення інших заходів психологічного захисту залежно від ситуації, що склалася.

Для проведення медико-психологічної реабілітації осіб при санаторно-курортних закладах незалежно від форми власності утворюються центри медико-психологічної реабілітації. Перелік санаторно-курортних закладів, в яких утворюються центри медико-психологічної реабілітації, затверджується спільним актом центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, та центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері ЦЗ.

Організація та здійснення заходів психологічного захисту населення покладаються на центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

ЛЕКЦІЯ № 2

Тема 7. ЗАПОБІГАННЯ НАДЗВИЧАЙНИМ СИТУАЦІЯМ, РЕАГУВАННЯ НА НИХ ТА ЛІКВІДАЦІЯ ЇХ НАСЛІДКІВ

(4 години)

План лекції

1. Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій.
2. Реагування на надзвичайні ситуації та ліквідація їх наслідків.

1. ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЮ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ.

Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій - комплекс правових, соціально-економічних, політичних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та інших заходів, спрямованих на регулювання техногенної та природної безпеки, проведення оцінки рівнів ризику, завчасне реагування на загрозу виникнення надзвичайної ситуації на основі даних моніторингу, експертизи, досліджень та прогнозів щодо можливого перебігу подій з метою недопущення їх переростання у надзвичайну ситуацію або пом'якшення її можливих наслідків.

Актуальність та пріоритетність заходів із запобігання НС порівняно з іншими видами робіт з протидії цим ситуаціям обумовлена тим, що соціально-економічні результати завчасних дій по попередженню НС і мінімізації збитків в більшості випадків є більш важливими і ефективними для громадян, суспільства і держави, ніж ліквідація наслідків після виникнення НС.

Основними складовими комплексу заходів із запобігання виникненню НС визначені:

1. Державне регулювання діяльності суб'єктів господарювання з питань ЦЗ.
2. Забезпечення техногенної безпеки.
3. Забезпечення пожежної безпеки.
4. Державний нагляд (контроль) у сфері техногенної та пожежної безпеки.

З метою запобігання виникненню надзвичайних ситуацій створюється **система державного регулювання** діяльності суб'єктів господарювання з питань ЦЗ.

До основних напрямів державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання з питань цивільного захисту належать:

- моніторинг і прогнозування надзвичайних ситуацій;
- державна стандартизація у сфері цивільного захисту;
- експертиза у сфері цивільного захисту;
- сертифікація засобів цивільного захисту;
- державний нагляд (контроль) з питань цивільного захисту;
- атестація аварійно-рятувальних служб та рятувальників;
- страхування у сфері ЦЗ.

Державне регулювання – це сукупність цілеспрямованих форм, методів і напрямів впливу, що застосовуються органами державного управління для впорядкування системи суспільно-економічних відносин з метою стабілізації і пристосування існуючої суспільно-політичної системи до умов, що змінюються.

Основними формами державного регулювання в Україні є: Конституція та закони України; укази й розпорядження Президента України; постанови та інші акти Верховної Ради, постанови й розпорядження Кабінету Міністрів, нормативно-правові акти центральних органів (міністерств, відомств); нормативні акти місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Суб'єкти господарювання з питань цивільного захисту – це організації, які на основі юридично відокремленого майна в межах своєї господарської компетенції безпосередньо здійснюють господарську або управлінську діяльність у сфері цивільного захисту. Суб'єктами господарювання визнаються також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності.

Державне регулювання у сфері цивільного захисту – сукупність заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, покликаних визначати, конкретизувати та покращувати забезпечення всіх заходів цивільного захисту. Результативність державного регулювання у сфері цивільного захисту зростає, якщо важелі регуляторного впливу застосовуються не випадково чи під тиском суб'єктивних інтересів і кон'юнктури, а системно, виходячи з довгострокових цілей і поточних завдань розвитку сфери цивільного захисту.

Моніторинг надзвичайних ситуацій – це система безперервних спостережень, лабораторного та іншого контролю для оцінки стану захисту населення і територій та небезпечних процесів, які можуть призвести до загрози або виникнення надзвичайних ситуацій, а також своєчасне виявлення тенденцій до їх зміни.

Проводиться з метою забезпечення здійснення заходів із запобігання виникненню надзвичайних ситуацій в державі. Для цього створюється та функціонує система моніторингу і прогнозування надзвичайних ситуацій.

Основними завданнями системи є збирання, опрацювання і передавання інформації про стан навколишнього природного середовища, забруднення продуктів харчування, продовольчої сировини, фуражу, води радіоактивними та хімічними речовинами, зараження збудниками інфекційних хвороб та іншими небезпечними біологічними агентами.

Порядок функціонування системи моніторингу і прогнозування НС, проведення заходів моніторингу і прогнозування НС, перелік установ та організацій, які належать до суб'єктів моніторингу, спостереження, лабораторного контролю і прогнозування НС, визначаються Кабінетом Міністрів України. Суб'єкти моніторингу, спостереження, лабораторного контролю та прогнозування надзвичайних ситуацій на регіональному, місцевому та об'єктовому рівні визначаються Радою міністрів Автономної Республіки Крим, відповідними місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання.

Стандартизація – діяльність, спрямована на встановлення норм, правил і характеристик з метою забезпечення безпеки продукції, робіт і послуг для довкілля, життя, здоров'я та майна, технічної та інформаційної сумісності, а також взаємозамінності продукції; якості продукції, робіт і послуг у відповідності з рівнем розвитку науки, техніки та технології; єдності вимірювань; економії всіх видів ресурсів; безпечності об'єктів господарювання з врахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших НС.

Державна стандартизація у сфері цивільного захисту спрямовується на забезпечення:

- 1) безпеки продукції (робіт, послуг) та матеріалів для життя або здоров'я населення і навколишнього природного середовища;
- 2) якості продукції (робіт, послуг) та матеріалів відповідно до рівня розвитку науки, техніки і технологій;
- 3) єдності принципів вимірювання;
- 4) безпеки функціонування суб'єктів господарювання з урахуванням ризику виникнення надзвичайних ситуацій.

Організація державної стандартизації у сфері цивільного захисту покладається на центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту – ДСНС.

ДСНС України відповідно до свого положення:

- розробляє програму робіт із стандартизації у сфері ЦЗ, координує і контролює її виконання;
- приймає рішення щодо створення та припинення діяльності технічних комітетів стандартизації у сфері цивільного захисту,
- визначає їх повноваження та порядок діяльності;
- бере участь у розробленні і узгодженні технічних регламентів та інших нормативно-правових актів з питань стандартизації.

Експертиза (від лат. expertus – досвідчений, знавець) – розгляд, дослідження експертом-фахівцем якихось справ, питань, що потребують спеціальних знань. У найбільш загальному вигляді експертиза – це спосіб аналізу причинно-наслідкових зв'язків не тільки стосовно того, що вже відбулося, але й того, що очікується, має або може відбутися; це спосіб пізнання певної реальності у тих випадках, коли ця реальність не піддається прямому вимірюванню, обрахуванню і взагалі якому завгодно «об'єктивному дослідженню».

Експертиза у сфері цивільного захисту – це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка рівня безпеки об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів.

Експертизі у сфері ЦЗ у випадках, передбачених законодавством, підлягають:

проекти містобудівної документації в частині додержання вимог законодавства з питань техногенної та пожежної безпеки;

проекти будівництва в частині додержання вимог нормативно-правових актів з питань техногенної, пожежної, ядерної та радіаційної безпеки, міцності, надійності та необхідної довговічності.

В Україні експертиза містобудівної документації та проектів будівництва проводиться відповідно до Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності".

Сертифікація – діяльність уповноважених органів з підтвердження відповідності товару (роботи, послуги) обов'язковим вимогам стандарту і видачі документа відповідності. Для сертифікації продукції використовуються різні нормативно-технічні документи, стандарти, а щодо експортної продукції, крім перерахованих, міжнародні і національні стандарти інших країн.

Сертифікація засобів цивільного захисту організується і здійснюється з метою підтвердження відповідності продукції технічним регламентам.

Порядок та правила сертифікації засобів цивільного захисту визначаються законом.

Усі види аварійно-рятувальної, протипожежної та спеціальної техніки і обладнання, що застосовуються для запобігання пожежам та їх гасіння, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, повинні мати сертифікат відповідності.

Державний нагляд (контроль) з питань цивільного захисту здійснюється за додержанням та виконанням вимог законодавства у сферах:

- техногенної та пожежної безпеки,
- захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру,
- діяльності аварійно-рятувальних служб;
- промислової безпеки та гірничого нагляду;
- поводження з радіоактивними відходами.

Державний нагляд (контроль) з питань ЦЗ, за діяльністю органів управління та сил цивільного захисту здійснюється у порядку, встановленому Конституцією України, Закону України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності", Кодексу ЦЗ та інших законодавчих актів та здійснюється центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері техногенної та пожежної безпеки (ДСНС), і його територіальними органами:

- 1) органами державного нагляду у сфері пожежного нагляду;
- 2) органами державного нагляду у сфері цивільного захисту і техногенної безпеки;

Центральний орган виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сфері техногенної та пожежної безпеки, здійснює державний нагляд (контроль) шляхом **проведення планових та позапланових перевірок відповідно до закону**.

Громадський контроль за додержанням законодавства та інших нормативно-правових актів з питань цивільного захисту здійснюється громадськими організаціями з питань цивільного захисту відповідно до їх статутів.

Особи, винні у порушенні законодавства у сфері цивільного захисту, несуть відповідальність відповідно до закону, та можуть бути притягнуті:

- до дисциплінарної відповідальності – за порушення вимог інструкцій, положень, нормативно-правових документів з питань ЦЗ – керівництвом суб'єктів господарювання;
- до адміністративної відповідальності – за порушення вимог нормативно-правових документів з питань ЦЗ – державними органами, на які покладено контрольні функції у сфері цивільного захисту;
- до кримінальної відповідальності – за порушення законодавства України у сфері цивільного захисту, що призвели до важких наслідків – прокуратура, суд.

Страховання – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів.

Метою страхування у сфері цивільного захисту є:

- страховий захист майнових інтересів суб'єктів господарювання і громадян від шкоди, яка може бути заподіяна внаслідок надзвичайних ситуацій, небезпечних подій або проведення робіт із запобігання чи ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- страхове відшкодування суб'єктами господарювання, у користуванні яких є об'єкти підвищеної небезпеки, шкоди, яка може бути заподіяна третім особам або їхньому майну, а також іншим юридичним особам в наслідок надзвичайної ситуації, яка може виникнути на такому об'єкті.

Страховий захист населення від надзвичайних ситуацій забезпечується добровільним страхуванням відповідно до законодавства.

Нормативною базою у сфері страхування є:

1. Закон України "Про страхування" (зі змінами 2014 року) від 07.03.1996 № 85/96-ВР (Відомості Верховної Ради України від 30.04.1996, № 18, стаття 78).

2. "Положення про порядок і умови обов'язкового особистого страхування працівників відомчої та сільської пожежної охорони і членів добровільних пожежних дружин (команд)", затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 3 квітня 1995 р. № 232 (Нормативний акт з питань

пожежної безпеки НАПБ Б.02.012-95).

3. “Порядок і правила проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яка може бути заподіяна пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного і санітарно-епідеміологічного характеру”, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2002 р. № 1788.

Сума страховки визначається кожному конкретному ОПН відповідно його категорії небезпеки: для об'єктів 1 категорії небезпеки - 200000, об'єктів 2 категорії - 70000 і об'єктів 3 категорії - 45000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на момент числення суми страховки;

Слід відмітити, що такий підхід до визначення суми страхування не стимулює прагнення суб'єкта господарської діяльності до зниження ступеня ризику, оскільки незалежно від ступеня ризику для всіх об'єктів даної категорії страхова сума одна і та ж. Більш прогресивною є система визначення страхової суми в залежності від ступеню ризику. При такій системі експлуатація об'єкту з високим рівнем ризику стає економічно невигідною.

1.2. Забезпечення техногенної безпеки

Техногенна безпека – відсутність ризику виникнення аварій та/або катастроф на потенційно небезпечних об'єктах, а також у суб'єктів господарювання, що можуть створити реальну загрозу їх виникнення. Техногенна безпека характеризує стан захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного характеру.

Джерелами небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру є:

- 1) потенційно небезпечні об'єкти та об'єкти підвищеної небезпеки;
- 2) будівлі та споруди з порушенням умов експлуатації;
- 3) суб'єкти господарювання з критичним станом виробничих фондів та порушенням умов експлуатації;
- 4) ядерні установки з порушенням умов експлуатації;
- 5) наслідки терористичної діяльності;
- 6) гідротехнічні споруди;
- 7) неконтрольоване ввезення, зберігання і використання на території України техногенно небезпечних технологій, речовин, матеріалів;
- 8) надмірне та неврегульоване накопичення побутових і промислових відходів, непридатних для використання засобів захисту рослин;
- 9) наслідки військової та іншої екологічно небезпечної діяльності;
- 10) суб'єкти господарювання, на об'єктах яких здійснюються виробництво, зберігання та утилізація вибухонебезпечних предметів;
- 11) об'єкти життєзабезпечення населення з порушенням умов експлуатації;
- 12) інші об'єкти, що можуть створити загрозу виникнення аварії.

Забезпечення техногенної безпеки органами державної влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання здійснюється шляхом:

- суворого дотримання встановлених вимог безпеки,
- створення автоматизованої системи раннього виявлення загрози виникнення НС та оповіщення населення у разі їх виникнення,
- віднесенням міст та суб'єктів господарювання до відповідних груп і категорій ЦЗ.

Діяльність із забезпечення техногенної безпеки є складовою виробничої, експлуатаційної та іншої діяльності відповідних посадових осіб і працівників підприємств, установ, організацій. Ця вимога відображається у відповідних статутах або положеннях.

Забезпечення техногенної безпеки суб'єкта господарювання **покладається на його керівника.**

Забезпечення техногенної безпеки під час проектування, будівництва об'єктів, будівель і споруд покладається на **орган архітектури, замовників, забудовників, проектні та будівельні організації.**

Забезпечення техногенної безпеки в жилих приміщеннях державного, комунального, приватного житлового фонду, фонду житлово-будівельних кооперативів покладається на **житлово-експлуатаційні організації, квартиронаймачів та власників квартир**, а в жилих будинках приватного житлового фонду – на їх власників або наймачів, якщо це обумовлено договором найму.

Вимоги щодо дотримання техногенної безпеки

Вимоги щодо дотримання техногенної безпеки повинні відповідати нормам захисту населення і територій від НС, забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя, охорони навколишнього природного середовища, екологічної, пожежної та промислової безпеки, охорони праці, будівництва, а також вимогам національних стандартів.

Вимоги щодо дотримання техногенної безпеки розробляються центральними органами виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями, суб'єктами господарювання відповідно до їх компетенції на підставі Кодексу ЦЗ та інших законів.

У відповідності з вимогами Кодексу ЦЗ та **“Правил техногенної безпеки у сфері цивільного захисту на підприємствах, в організаціях, установах та на небезпечних територіях”**, затверджених наказом МНС від 15.08.2007 № 557, керівники та посадові особи об'єктів повинні забезпечувати виконання вимог техногенної безпеки шляхом:

- додержання вимог встановлених Правил, норм і стандартів щодо техногенної безпеки у сфері цивільного захисту, а також виконання **приписів посадових осіб ДСНС**;
- **розроблення та затвердження положень, інструкцій щодо виконання вимог техногенної безпеки на об'єктах, здійснення постійного контролю за їх дотриманням**;
- організації навчання персоналу діям у разі виникнення аварійних ситуацій та аварій;
- організації заходів щодо захисту персоналу від шкідливого впливу надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
- фінансування витрат у порядку та обсягах, необхідних для повного і якісного забезпечення вимог техногенної безпеки.

Керівники ПНО або ОПН, крім того, повинні забезпечити:

- **проведення ідентифікації та паспортизації відповідно** до Положення про паспортизацію потенційно небезпечних об'єктів;
- розробку планів локалізації і ліквідації аварійних ситуацій та аварій (далі – ПЛАС);
- розробку спеціальних заходів протиаварійного захисту відповідно до ПЛАС;
- створення матеріальних об'єктових резервів для запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру і їх наслідків;
- впровадження, експлуатацію та технічне обслуговування систем раннього виявлення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення у випадку їх виникнення;
- створення відповідно до чинного законодавства аварійно-рятувальних служб та необхідної для їх функціонування матеріально-технічної бази;
- впровадження та утримання у робочому стані засобів зв'язку, аварійно-рятувальної техніки та обладнання і використання їх за призначенням;
- інформування органів, що відповідають за дії щодо локалізації та ліквідації аварії, про аварійні ситуації, які пов'язані з небезпечними речовинами і можуть завдати шкоди життю та здоров'ю населення і навколишньому середовищу;
- наявність постійно оновлювального запасу відповідних медичних препаратів, сучасних антидотів та інших фармацевтичних препаратів, у тому числі кисню.

Автоматизована система раннього виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення у разі їх виникнення.

На об'єктах підвищеної небезпеки з метою своєчасного виявлення на них загрози виникнення надзвичайних ситуацій та здійснення оповіщення персоналу та населення, яке потрапляє в зону можливого ураження, створюються та функціонують автоматизовані системи раннього виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення у разі їх виникнення (далі – автоматизовані системи).

На гідротехнічних спорудах Дніпровського та Дністровського каскадів та в зонах їх можливого катастрофічного затоплення, на атомних електростанціях, магістральних аміакопроводах, нафто- та газопроводах створюються і функціонують автоматизовані системи раннього виявлення надзвичайних ситуацій та спеціальні системи оповіщення.

На об'єктах з масовим перебуванням людей створюються та функціонують об'єктові системи оповіщення.

Вимоги до автоматизованих систем раннього виявлення надзвичайних ситуацій та систем оповіщення, а також їх улаштування, експлуатації і технічного обслуговування визначаються правилами, що затверджуються центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Віднесення міст та суб'єктів господарювання до відповідних груп і категорій цивільного захисту.

Міста, на території яких розміщені суб'єкти господарювання, що мають важливе економічне і стратегічне значення для економіки і безпеки держави та становлять небезпеку для населення і територій у зв'язку з можливістю радіоактивного, хімічного забруднення чи катастрофічного затоплення, відносяться до відповідних **груп ЦЗ – особливої, першої, другої чи третьої**.

Суб'єкти господарювання, що мають важливе значення для національної економіки і оборони держави, відносяться до відповідних **категорій ЦЗ – особливої важливості, першої чи другої**.

До важливих заходів дотримання вимог безпеки слід віднести **ідентифікацію та облік потенційно небезпечних об'єктів та об'єктів підвищеної небезпеки, декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки, паспортизація та реєстрація потенційно небезпечних об'єктів.**

Ідентифікація об'єктів підвищеної небезпеки – це визначення об'єктів підвищеної небезпеки серед потенційно небезпечних об'єктів.

Потенційно небезпечний об'єкт (ПНО) – це об'єкт, на якому можуть використовуватися або виготовляються, переробляються, зберігаються чи транспортуються небезпечні речовини, біологічні препарати, а також інші об'єкти, що за певних обставин можуть створити реальну загрозу виникнення аварії.

ПНО вважається **об'єктом підвищеної небезпеки (ОПН)** відповідного класу у випадку, якщо на ньому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об'єкти як такі, що відповідно до закону є реальною загрозою виникнення НС.

Нормативи порогових мас небезпечних речовин встановлюються КМ України.

Ідентифікацію ОПН проводять СГД, у власності або користуванні яких є хоча б один ОПН або які мають намір почати будівництво такого об'єкту. Ідентифікація проводиться суб'єктом господарювання самостійно або із залученням відповідних фахівців (за його бажанням). Результати ідентифікації не потребують експертизи. Перевірка результатів ідентифікації, включення до Державного реєстру об'єктів підвищеної небезпеки та видача свідоцтва про державну реєстрацію об'єкта (об'єктів) підвищеної небезпеки є безоплатними процедурами.

У процесі ідентифікації для кожного ПНО розраховується сумарна маса будь-якої небезпечної речовини, з вказаних в нормативах порогових мас індивідуальних небезпечних речовин.

Процедура ідентифікації вважається закінченою, якщо виявиться, що сумарна маса хоча б одного зі всіх видів небезпечних речовин дорівнює або перевищує норматив порогової маси.

Результати ідентифікації і розрахунки, на підставі яких вона проводилася, зберігаються суб'єктом господарської діяльності **протягом 25 років.**

Суб'єкт господарської діяльності за результатами ідентифікації складає повідомлення про результати ідентифікації ОПН і подає його територіальним органам Держгірпромнагляду, Державної інспекції ЦЗ та техногенної безпеки, державної санітарно-епідеміологічної служби, а також відповідній місцевій адміністрації. Уповноважені органи ведуть облік ОПН.

Держгірпромнагляд веде Державний реєстр ОПН і видає суб'єкту господарської діяльності свідоцтво про державну реєстрацію ОПН. Реєстрація обов'язкова для всіх ПНО незалежно від форми власності і підпорядкування.

Декларування безпеки ОПН здійснюється з метою запобігання аваріям, а також забезпечення готовності до локалізації, ліквідації аварій і їх наслідків.

Декларування безпеки проводить СГД, який складає декларацію безпеки - документ, що визначає комплекс заходів, які вживаються СГД з метою запобігання аваріям, а також забезпечення готовності об'єкту до локалізації, ліквідації аварій та їх наслідків.

Декларація безпеки подається в ті ж адреси, що повідомлення про ідентифікацію.

Органи місцевої влади в регіональних засобах масової інформації дають відомості про ОПН, зокрема про способи сповіщення і необхідні дії населення у разі виникнення аварії.

Паспортизація та реєстрація ПНО

Паспортизація ПНО – це процедура підготовки і представлення паспорта ПНО відповідно до вимог “Положення про паспортизацію потенційно небезпечних об'єктів”, затвердженого наказом МНС від 18.12.2000 № 338 (зі змінами 2005 р.).

Паспортизація ПНО здійснюється відповідно до переліків ПНО, затверджених комісіями із питань ТЕБ та НС, які складаються на підставі результатів ідентифікації ПНО.

Паспорт ПНО - документ певної форми, який містить структуровані дані про окремих ПНО. Форма паспорта ПНО повинна відповідати виду господарської діяльності окремого об'єкту (1НС - підприємство, 2НС - вугільна шахта, 3НС - гідротехнічний об'єкт і т.п.). Форми паспортів потенційно небезпечних об'єктів розміщуються на офіційному сайті ДСНС України.

Паспорт ПНО підлягає переоформленню кожні 5 років.

Розташовані на території України ПНО підлягають реєстрації у Державному реєстрі потенційно небезпечних об'єктів, який веде Державний департамент страхового фонду документації Державної архівної служби України. Не підлягають реєстрації в цьому Реєстрі залізничні, морські, повітряні та інші транспортні засоби, які перевозять небезпечні речовини.

Виключення ПНО з Реєстру проводиться у разі отримання Державним департаментом страхового фонду документації від осіб, які зареєстрували небезпечні об'єкти, акта про їх ліквідацію.

1.3. Державний нагляд (контроль) у сфері техногенної та пожежної безпеки

Державний нагляд (контроль) у сфері техногенної та пожежної безпеки здійснюється так само, як і взагалі у сфері ЦЗ (дивись пп. 1.1.5).

Центральний орган виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сфері техногенної та пожежної безпеки (ДСНС), здійснює державний нагляд (контроль) щодо:

- 1) центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів АРК, місцевих державних адміністрацій, інших державних органів та органів місцевого самоврядування;
- 2) суб'єктів господарювання;
- 3) аварійно-рятувальних служб.

Посадові особи центрального органу виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сфері техногенної та пожежної безпеки, у разі порушення вимог законодавства з питань техногенної та пожежної безпеки, у тому числі невиконання їх законних вимог, **зобов'язані застосовувати санкції, визначені законом.**

У разі встановлення порушення вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки, що створює загрозу життю та здоров'ю людей, посадові особи звертаються до **адміністративного суду** щодо застосування заходів реагування у вигляді повного або часткового зупинення роботи підприємств, окремих виробництв, виробничих дільниць, агрегатів, експлуатації будівель, споруд, окремих приміщень, випуску та реалізації пожежонебезпечної продукції, систем та засобів протипожежного захисту у порядку, встановленому законом.

Приписи, постанови, розпорядження центрального органу виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сфері техногенної та пожежної безпеки, щодо усунення порушень встановлених законодавством вимог з питань техногенної та пожежної безпеки **можуть бути оскаржені до суду** в установленій законом строк.

2. РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ТА ЛІКВІДАЦІЯ ЇХ НАСЛІДКІВ.

Реагування на НС та ліквідація їх наслідків – скоординовані дії суб'єктів забезпечення ЦЗ, що здійснюються відповідно до планів реагування на НС, уточнених в умовах конкретного виду та рівня НС, і полягають в організації робіт з ліквідації наслідків НС, припинення дії або впливу небезпечних факторів, викликаних нею, рятування населення і майна, локалізації зони НС, а також ліквідації або мінімізації її наслідків, які становлять загрозу життю або здоров'ю населення, заподіяння шкоди території, навколишньому природному середовищу або майну.

Дії включають:

1. Організацію робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій
2. Ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій:
 - Проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;
 - Гасіння пожеж;
 - Життєзабезпечення постраждалих;
 - Проведення відновлювальних робіт;
 - Цільова мобілізація.
3. Відшкодування матеріальних збитків та надання допомоги постраждалим внаслідок НС.
 - Соціальний захист постраждалих;
 - Відшкодування матеріальних збитків постраждалим внаслідок НС;
 - Забезпечення житлом постраждалих внаслідок НС;
 - Надання медичної та психологічної допомоги;
 - Гуманітарна допомога;
 - Надання інших видів допомоги (оплата проїзду, безвідсоткові позики, реабілітація).

2.1. Організація робіт з ліквідації наслідків НС передбачає:

- 1) використання пунктів та центрів управління в НС;
- 2) створення спеціальних комісій з ліквідації наслідків НС;
- 3) призначення керівників робіт з ліквідації наслідків НС;
- 4) утворення штабів з ліквідації наслідків НС;
- 5) визначення потреб у силах ЦЗ;
- 6) залучення сил ЦЗ до ліквідації наслідків НС.

Дії органів державної влади та органів місцевого самоврядування, органів управління та сил ЦЗ щодо організованого та планового виконання комплексу заходів та робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій координують:

- **пункти управління та центри управління в НС;**

- спеціальні **комісії з ліквідації наслідків НС**.

Для забезпечення сталого управління суб'єктами забезпечення ЦЗ та реалізації функцій, передбачених на особливий період, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання використовується **державна система пунктів управління**.

Перелік органів державної влади, які створюють пункти управління державної системи, та вимоги до них визначаються Кабінетом Міністрів України.

Державний центр управління в НС забезпечує:

- управління у режимі повсякденного функціонування суб'єктами забезпечення ЦЗ;
- координацію дій органів управління та сил ЦЗ;
- здійснення цілодобового чергування та забезпечення функціонування системи збору, оброблення, узагальнення та аналізу інформації про обстановку в районах НС у системі центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері ЦЗ (ДСНС).

На регіональному рівні у системі ДСНС функціонують **центри управління в НС**.

Центри управління в НС безпосередньо взаємодіють із штабом з ліквідації наслідків НС у разі його утворення і забезпечують його роботу. Розпорядження і вказівки керівника робіт з ліквідації наслідків НС для персоналу таких центрів управління в НС обов'язкові для виконання.

Спеціальна Урядова комісія з ліквідації НС техногенного та природного характеру є координаційним органом, який утворюється рішенням КМ України у разі виникнення НС техногенного та природного характеру **загальнодержавного рівня** [3].

Основними завданнями Комісії є:

- організація виконання комплексу заходів щодо ліквідації надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру; визначення комплексу заходів щодо захисту населення і територій від наслідків надзвичайної ситуації; безпосередня організація та координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, пов'язаної з виконанням комплексу заходів щодо ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;

- забезпечення життєдіяльності постраждалого населення.

Спеціальна комісія з ліквідації НС регіонального, місцевого та об'єктового рівня є координаційним органом, який утворюється рішенням місцевого органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, **керівника підприємства, установи та організації** у разі виникнення НС відповідно регіонального, місцевого або об'єктового рівня.

Основними завданнями комісії є:

- організація виконання плану заходів щодо ліквідації НС техногенного та природного характеру;

- формування плану заходів щодо захисту населення і територій від наслідків НС;

- безпосередня організація та координація діяльності структурних підрозділів місцевого органу виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, пов'язаної з виконанням плану заходів щодо ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;

- забезпечення життєдіяльності постраждалого населення.

До утворення спеціальної комісії з ліквідації наслідків НС або призначення керівника робіт з ліквідації наслідків НС організацію заходів з ліквідації наслідків НС здійснюють відповідні комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та НС.

Відповідно до Закону України у державі функціонує система **екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112**.

Система 112 забезпечує організацію надання екстреної допомоги населенню у разі загрози виникнення або виникнення екстрених ситуацій.

Система 112 включає утворені у складі територіальних органів ДСНС центри екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112, оперативно-диспетчерські служби, підрозділи екстреної допомоги населенню, які з використанням телекомунікаційних мереж, програмних, технічних та інших засобів надають екстрену допомогу населенню.

Для екстрених викликів використовується єдиний телефонний номер 112 і телефонні номери підрозділів екстреної допомоги населенню. **Екстрений виклик здійснюється безоплатно**.

В залежності від рівня НС для безпосереднього управління аварійно-рятувальними та іншими невідкладними роботами під час виникнення будь-якої ЦЗ призначається керівник робіт з ліквідації наслідків НС:

1) КМ України у разі виникнення **НС державного рівня** – Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністр чи керівник одного з центральних органів виконавчої влади або його перший заступник (заступник);

2) Радою міністрів АР Крим, **обласною**, Київською та Севастопольською міськими

державними адміністраціями у разі виникнення НС регіонального рівня – перший заступник або один із заступників голови обласної державної адміністрації (Голови Ради міністрів Автономної Республіки Крим, Київської чи Севастопольської міських ДА);

3) районною державною адміністрацією у разі виникнення НС місцевого рівня – один із заступників голови районної державної адміністрації;

4) виконавчим органом міської ради у разі виникнення НС місцевого рівня – один із заступників міського голови;

5) сільською, селищною радою у разі виникнення НС об'єктового рівня – сільський, селищний голова;

6) керівником суб'єкта господарювання у разі виникнення НС відповідного об'єктового рівня – керівник або один із керівників суб'єкта господарювання відповідно до затвердженого розподілу обов'язків.

На час ліквідації наслідків НС у підпорядкування керівника робіт переходять усі аварійно-рятувальні служби, що залучаються до ліквідації таких наслідків. Ніхто не має права втручатися в діяльність керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Залежно від обставин, що склалися у зоні НС, керівник робіт з ліквідації наслідків НС самостійно приймає рішення щодо:

1) здійснення заходів з евакуації;

2) зупинення діяльності суб'єктів господарювання, розташованих у зоні НС, та обмеження доступу населення до такої зони;

3) залучення в установленому порядку до проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт необхідних транспортних засобів, іншого майна суб'єктів господарювання, розташованих у зоні НС, аварійно-рятувальних служб, а також громадян за їх згодою;

4) зупинення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, якщо виникла підвищена загроза життю або здоров'ю рятувальників та інших осіб, які беруть участь у ліквідації наслідків НС;

5) інші рішення, необхідні для ліквідації наслідків НС та забезпечення безпеки постраждалих.

Після ліквідації наслідків НС керівник робіт подає органам, що його призначив, звіт про прийняті рішення і перебіг подій під час ліквідації наслідків НС.

Керівник робіт несе персональну відповідальність за прийняті в ході робіт рішення.

Штаб з ліквідації наслідків НС є робочим органом керівника робіт та утворюється для безпосередньої організації і координації аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків НС. Рішення про утворення та ліквідацію штабу з ліквідації наслідків НС, призначення начальника штабу, його склад приймає керівник робіт.

Визначення потреб у силах ЦЗ та їх залучення до ліквідації наслідків НС здійснюється згідно з планами реагування на НС, планами взаємодії органів управління та сил ЦЗ у разі виникнення НС, а також планами локалізації і ліквідації наслідків аварії.

Рішення про залучення сил ЦЗ приймають органи управління, яким підпорядковані такі сили, на підставі звернень органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, на території яких виникла НС, або керівник робіт з ліквідації наслідків НС відповідно до її рівня.

У НС сили і засоби функціональних підсистем підпорядковуються органам управління відповідних територіальних підсистем.

2.2. Ліквідація наслідків НС – проведення комплексу заходів, що включає аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи, які здійснюються у разі виникнення НС і спрямовані на припинення дії небезпечних факторів, рятування життя та збереження здоров'я людей, а також на локалізацію зони НС.

Аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи (АРіНР) – роботи, спрямовані на пошук, рятування і захист населення, уникнення руйнувань і матеріальних збитків, локалізацію зони впливу небезпечних чинників, ліквідацію чинників, що унеможливають проведення таких робіт або загрожують життю рятувальників.

Проведення АРіНР – одне з головних завдань ЦЗ. Заходи щодо організації і проведення АРіНР у районах НС мирного та воєнного часу плануються і готуються у мирний час. У випадку факту НС вони уточнюються і проводяться з урахуванням обстановки, що склалася.

АРіНР, гасіння пожеж організовують у максимально короткі терміни і проводять безперервно вдень і вночі, у будь-яку погоду, до повного їх завершення з найбільш повним використанням можливостей сил і засобів, неухильним дотриманням вимог встановлених режимів робіт та правил безпеки.

Проведення АРіНР у мирний час та в особливий період включає:

- 1) організацію та управління роботами;
- 2) розвідку районів, зон, ділянок, об'єктів проведення робіт з ліквідації наслідків НС;
- 3) визначення та локалізацію зони НС;
- 4) виявлення та позначення районів, які зазнали радіоактивного, хімічного забруднення чи біологічного зараження (крім районів бойових дій);
- 5) прогнозування зони можливого поширення НС та масштабів можливих наслідків;
- 6) ліквідацію або мінімізацію впливу небезпечних чинників, які виникли внаслідок НС;
- 7) **пошук та рятування постраждалих, надання їм екстреної медичної допомоги і транспортування до закладів охорони здоров'я;**
- 8) евакуацію або відселення постраждалих;
- 9) **виявлення та знешкодження вибухонебезпечних предметів;**
- 10) санітарну обробку населення та спеціальну обробку одягу, техніки, обладнання, засобів захисту, будівель, споруд і територій, які зазнали радіоактивного, хімічного забруднення чи біологічного зараження;
- 11) надання медичної допомоги постраждалим, здійснення санітарно-протиепідемічних заходів, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення в районі виникнення НС та місцях тимчасового розміщення постраждалих;
- 12) запровадження обмежувальних заходів, обсервації та карантину;
- 13) надання психологічної та матеріальної допомоги постраждалим, проведення їх медико-психологічної реабілітації;
- 14) забезпечення громадського порядку в зоні НС;
- 15) проведення першочергового ремонту та відновлення роботи пошкоджених об'єктів життєзабезпечення населення, транспорту і зв'язку;
- 16) здійснення заходів соціального захисту постраждалих внаслідок НС;
- 17) проведення інших робіт та заходів залежно від характеру та виду НС.

Проведення АРiНР під час ліквідації наслідків НС, гасіння пожеж **здійснюється безоплатно.**

Організація та порядок **гасіння пожежі**, обов'язки і права осіб, які виконують завдання щодо гасіння пожежі, встановлюються **Статутом дій у надзвичайних ситуаціях щодо гасіння пожеж**, що затверджується ЦОВВ, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері ЦЗ (ДСНС).

Після проведення комплексу АРiНР виконуються заходи щодо:

- життєзабезпечення постраждалих;
- проведення відновлювальних робіт;
- соціального захисту постраждалих (відшкодування їх матеріальних збитків, забезпечення житлом, надання медичної, психологічної, гуманітарної та інших видів допомоги).

Постраждальий внаслідок надзвичайної ситуації – це особа, якій заподіяно моральну, фізичну або матеріальну шкоду внаслідок НС або проведення робіт з ліквідації її наслідків.

Заходи життєзабезпечення постраждалих здійснюються під час НС, а також під час ведення воєнних (бойових) дій або внаслідок таких дій.

Життєзабезпечення постраждалих полягає у створенні і підтриманні умов, мінімально необхідних для збереження життя і здоров'я населення в зонах НС, на маршрутах евакуації і в місцях розміщення евакуйованого населення, за встановленими нормами і нормативами та включає забезпечення населення водою, продуктами харчування, предметами першої необхідності, місцем для тимчасового проживання, виробами медичного призначення, лікарськими засобами та комунально-побутовими послугами, а також транспортне та інформаційне забезпечення.

Організація **життєзабезпечення** покладається на відповідні органи державної влади та місцевого самоврядування в залежності від рівня НС. Види та норми майна, а також види та обсяги послуг щодо життєзабезпечення постраждалих встановлюються КМ України.

Організація та керівництво проведенням **відновлювальних робіт** за наслідками надзвичайних ситуацій покладаються на відповідні центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів АР Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, керівників суб'єктів господарювання, на території яких виникла НС.

Таким чином, державою законодавчо і нормативно встановлено порядок запобігання, реагування на НС та ліквідації їх наслідків та забезпечення проведення цих заходів. Встановлення такого порядку забезпечує мінімізацію жертв серед населення країни, негативних впливів на територію, майно та довкілля держави внаслідок НС.

ЛЕКЦІЯ № 3

Тема 8. ОРГАНІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УСТАНОВАХ ТА ОРГАНІЗАЦІЯХ

План лекції

1. Завдання та обов'язки суб'єктів господарювання у сфері цивільного захисту.
2. Призначення та склад сил і засобів ЦЗ установ і організацій.
3. Планування ЦЗ в установах і організаціях.

1. Завдання та обов'язки суб'єктів господарювання у сфері цивільного захисту

Як відзначалося у попередніх лекціях, основною складовою комплексу заходів із запобігання виникненню НС та реагування на них є система державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання з питань ЦЗ.

Державне регулювання – це сукупність цілеспрямованих форм, методів і напрямів впливу, що застосовуються органами державного управління для впорядкування системи суспільно-економічних відносин з метою стабілізації і пристосування існуючої суспільно-політичної системи до умов, що змінюються.

Основними формами державного регулювання в Україні є: Конституція та закони України; укази й розпорядження Президента України; постанови та інші акти Верховної Ради, постанови й розпорядження Кабінету Міністрів, нормативно-правові акти центральних органів (міністерств, відомств); нормативні акти місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Суб'єкти господарювання з питань цивільного захисту – це організації, які на основі юридично відокремленого майна в межах своєї господарської компетенції безпосередньо здійснюють господарську або управлінську діяльність у сфері цивільного захисту. Суб'єктами господарювання визнаються також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності.

Державне регулювання у сфері цивільного захисту – сукупність заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, покликаних визначати, конкретизувати та покращувати забезпечення всіх заходів цивільного захисту. Результативність державного регулювання у сфері цивільного захисту зростає, якщо важелі регуляторного впливу застосовуються не випадково чи під тиском суб'єктивних інтересів і кон'юнктури, а системно, виходячи з довгострокових цілей і поточних завдань розвитку сфери цивільного захисту.

Кодексом ЦЗ чітко визначені завдання і обов'язки суб'єктів господарювання у сфері ЦЗ. До них належить:

- 1) забезпечення виконання заходів у сфері цивільного захисту на об'єктах суб'єкта господарювання (СГ);
- 2) забезпечення відповідно до законодавства своїх працівників засобами колективного та індивідуального захисту;
- 3) розміщення інформації про заходи безпеки та відповідну поведінку населення у разі виникнення аварії;
- 4) організація та здійснення під час виникнення надзвичайних ситуацій евакуаційних заходів щодо працівників та майна СГ;
- 5) створення об'єктових формувань цивільного захисту відповідно до Кодексу та інших законодавчих актів, необхідної для їх функціонування матеріально-технічної бази і забезпечення готовності таких формувань до дій за призначенням;
- 6) створення диспетчерських служб відповідно до Кодексу та інших законів, необхідних для забезпечення безпеки об'єктів підвищеної небезпеки (ОПН);
- 7) проведення оцінки ризиків виникнення надзвичайних ситуацій на об'єктах СГ, здійснення заходів щодо неперевищення прийнятних рівнів таких ризиків;
- 8) здійснення навчання працівників з питань ЦЗ, у тому числі правилам техногенної та пожежної безпеки;
- 9) декларування безпеки ОПН;
- 10) розроблення планів локалізації та ліквідації наслідків аварій на ОПН;
- 11) проведення об'єктових тренувань і навчань з питань ЦЗ;
- 12) забезпечення аварійно-рятувального обслуговування СГ;

- 13) здійснення за власні кошти заходів ЦЗ, що зменшують рівень ризику виникнення НС;
- 14) забезпечення безперешкодного доступу посадових осіб органів державного нагляду, працівників аварійно-рятувальних служб, з якими укладені угоди про аварійно-рятувальне обслуговування СГ, для проведення обстежень на відповідність протиаварійних заходів планам локалізації і ліквідації наслідків аварій на ОПН та потенційно небезпечних об'єктах, сил ЦЗ – для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у разі виникнення НС;
- 15) забезпечення дотримання вимог законодавства щодо створення, зберігання, утримання, використання та реконструкції захисних споруд ЦЗ;
- 16) здійснення обліку захисних споруд цивільного захисту, які перебувають на балансі (утриманні);
- 17) дотримання протиепідемічного, протиепізоотичного та протиепіфітотичного режиму;
- 18) створення і використання матеріальних резервів для запобігання та ліквідації наслідків НС;
- 19) розроблення заходів щодо забезпечення пожежної безпеки, впровадження досягнень науки і техніки, позитивного досвіду із зазначеного питання;
- 20) розроблення і затвердження інструкцій та видання наказів з питань пожежної безпеки, здійснення постійного контролю за їх виконанням;
- 21) забезпечення виконання вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки, а також виконання вимог приписів, постанов та розпоряджень центрального органу виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сферах техногенної та пожежної безпеки;
- 22) утримання у справному стані засобів цивільного та протипожежного захисту, недопущення їх використання не за призначенням;
- 23) здійснення заходів щодо впровадження автоматичних засобів виявлення та гасіння пожеж і використання для цієї мети виробничої автоматики;
- 24) своєчасне інформування відповідних органів та підрозділів ЦЗ про несправність протипожежної техніки, систем протипожежного захисту, водопостачання, а також про закриття доріг і проїздів на відповідній території;
- 25) виконання інших завдань і заходів у сфері цивільного захисту, передбачених цим Кодексом та іншими законодавчими актами.

Організація заходів цивільного захисту СГ здійснюється підрозділами (посадовими особами) з питань ЦЗ, які створюються (призначаються) керівниками зазначених СЗ з урахуванням таких вимог:

- 1) у СГ, віднесених до відповідних категорій ЦЗ, з чисельністю працюючих **понад 3 тисячі осіб створюються підрозділи з питань цивільного захисту;**
- 2) у СГ, а також закладах охорони здоров'я із загальною чисельністю працюючих та осіб, які перебувають на лікуванні, від **200 до 3 тисяч осіб та у СГ, віднесених до 2 категорії ЦЗ, призначаються посадові особи з питань ЦЗ;**
- 3) у навчальних закладах з денною формою навчання з чисельністю **500 і більше осіб, які навчаються, призначаються посадові особи з питань ЦЗ;**
- 4) у СГ з чисельністю працюючих до 200 осіб призначаються особи з питань ЦЗ за рахунок штатної чисельності суб'єкта господарювання.

Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до Закону як підприємці, виконують заходи цивільного захисту особисто.

Порядок діяльності підрозділів з питань ЦЗ або призначених осіб визначається відповідними положеннями про них або посадовими інструкціями. Положення про підрозділ (посадова інструкція працівника) з питань ЦЗ затверджується керівником, що його створив (призначив), на підставі типового положення про такий підрозділ, що затверджується центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері ЦЗ.

2. Призначення та склад сил і засобів ЦЗ установ і організацій

Суб'єкт господарювання (підприємство, установа, організація) – основна ланка в системі ЦЗ держави.

ЦЗ працівників підприємств, установ і організацій (СГ) здійснюється в рамках функціональної підсистеми ЄДСЦЗ (відповідно до відомчої належності) на об'єктовому рівні. Для виконання завдань ЦЗ на об'єктах, незалежно від їх форм власності і підпорядкування, створюються сили і засоби ЦЗ.

Сили і засоби СГ призначаються для запобігання НС і ліквідації їх наслідків та проведення заходів щодо захисту працівників. Керівництво об'єктів забезпечує готовність створених сил і засобів до практичних дій та несе пов'язані з цим **матеріальні і фінансові витрати** в порядку і обсягах, передбачених законодавством, незалежно від форм власності. Вони можуть бути штатними та

позаштатними спеціалізованими формуваннями.

Штатні формування ЦЗ створюються на потенційно небезпечних об'єктах (ПНО), а позаштатні - на всіх інших.

Радіаційні, хімічні і вибухонебезпечні підприємства (ПНО) додатково створюють локальні системи виявлення загрози виникнення НС й оповіщення персоналу і населення, що проживає в зонах можливого ураження, здійснюють інженерно-технічні заходи, які зменшують ступінь ризику виникнення аварій і пожеж.

Склад сил та засобів ЦЗ об'єкта. Організація виконання завдань ЦЗ покладається на начальника ЦЗ об'єкта, яким призначається її керівник. Він відповідає за постійну готовність об'єкта до стійкого функціонування в умовах мирного і воєнного часу, за забезпеченість засобами колективного й індивідуального захисту працівників, а також за їх підготовку до захисту та дій в умовах НС. За обсягом покладених функцій начальник ЦЗ приймає рішення щодо їх безумовного виконання.

Заступники начальника ЦЗ об'єкта допомагають йому з питань евакуації, матеріально-технічного постачання, інженерно-технічного забезпечення тощо.

Для планування заходів ЦЗ, підтримки в готовності до дій сил та засобів ЦЗ, працівників, керівництва формуваннями ЦЗ під час підготовки і виконання завдань на кожному СГ створюються **органи управління ЦЗ** на правах уповноважених структурних підрозділів або призначаються окремі штатні працівники.

До їх складу входять: штаб, комісія з питань НС, орган з евакуації (евакуаційна комісія).

Штаб цивільного захисту об'єкта – це уповноважений начальником ЦЗ структурний підрозділ, який є постійним органом управління, діяльність якого спрямована на вирішення завдань у сфері запобігання НС, захисту від них працівників. Штаб здійснює своєчасне планування, організацію всебічної підготовки і контроль стану ЦЗ. Начальником штабу призначається перший заступник керівника. Начальник штабу відповідає за своєчасне планування підготовки ЦЗ, контролює виконання планових і поточних завдань ЦЗ, своєчасне доведення до виконавців рішень начальника ЦЗ та здійснює контроль за їх виконанням. Він також несе особисту відповідальність за постійну готовність об'єкта до виконання заходів запобігання та реагування на НС.

Комісія з питань надзвичайних ситуацій (КНС) є координуючим органом управління ЦЗ об'єкта. Вона розробляє рекомендації та пропозиції начальнику ЦЗ щодо складу сил і засобів, їх підготовки і застосування в НС. КНС у ході підготовки і виконання заходів формуваннями ЦЗ координує їх діяльність і організує взаємодію з органами місцевої влади та іншими об'єктами ЦЗ. **Головою КНС** призначається **один із заступників керівника**.

Для координації робіт з ліквідації конкретної надзвичайної ситуації та її наслідків на державному, регіональному, місцевому та об'єктовому рівнях утворюються спеціальні комісії з ліквідації надзвичайної ситуації.

Орган з евакуації (раніше - Евакуаційна комісія (евакокомісія) є органом управління ЦЗ об'єкта, який створюється з метою проведення заходів щодо організованого вивезення (виведення) працівників та майна з району постійного розташування об'єкта у разі прийняття рішення про його евакуацію у безпечний район розміщення у НС мирного часу та в особливий період. **Головою** евакокомісії призначається **один із заступників** керівника об'єкта.

За наказом керівника суб'єкта господарювання на базі існуючих спеціалізованих служб і підрозділів (енергетики, інженерних, комунально-технічних, матеріального забезпечення, зв'язку і оповіщення, протипожежних, технічних, транспортного забезпечення, охорони громадського порядку, будівельних, медичних, ремонтних, інформаційних та ін.) на об'єкті створюються служби і невоєнізовані формування ЦЗ (сили і засоби ЦЗ), з якими проводяться спеціальні навчання і тренування.

Служби ЦЗ – це спеціалізовані служби, які виконують функції з організації і забезпечення заходів щодо запобігання НС, недопущення їх розповсюдження та мінімізації наслідків впливу їх вражаючих факторів.

До служб ЦЗ належать: служби оповіщення й зв'язку, оперативно-диспетчерського чергування, протипожежні, енергетичні, інженерні, комунально-технічні, матеріального забезпечення, медичні, технічні, транспортного забезпечення тощо. На них покладається виконання спеціальних заходів і забезпечення дій формувань під час евакуації, проведення рятувальних та інших невідкладних робіт. Керівництво службами здійснюється їх начальниками, що призначаються із числа керівників відділів, цехів, на базі яких існують ці служби.

Невоєнізовані формування ЦЗ створюються для проведення великих обсягів робіт з ліквідації наслідків НС, воєнних (бойових) дій чи терористичних актів, а також для проведення відновлювальних робіт, які потребують залучення великої кількості населення і техніки Це групи

людей, які об'єднані в підрозділи (загони, команди, групи, ланки, пости) та оснащені спеціальним обладнанням і майном, що функціонують як об'єктові формування без відриву від основної роботи. До роботи у складі невоєнізованих формувань об'єкта залучаються працездатні особи за винятком жінок, які мають дітей віком до 8 років, жінок-медиків, які мають дітей віком до 3 років, або осіб, що мають мобілізаційні приписи. Кількість формувань за призначенням і чисельність їх особового складу визначаються рішенням начальника ЦЗ об'єкта з урахуванням: техногенних, природних та екологічних характеристик території, на якій розташований об'єкт ЦЗ; можливості виникнення і ймовірного характеру розвитку притаманних даному району НС; можливого обсягу робіт; для даного об'єкта завдань та специфіки об'єкта ЦЗ.

На об'єкті створюється загін невоєнізованих формувань ЦЗ. Цей загін призначений, як правило, для виконання завдань ЦЗ у різних режимах функціонування ЄДСЦЗ. Наказом начальника ЦЗ командиром загону невоєнізованих формувань об'єкта призначається один із заступників керівника.

До невоєнізованих формувань ЦЗ об'єкта належать: розвідувальні, зв'язку, медичні, протирадіаційного і протихімічного захисту, матеріально-технічного забезпечення, протипожежні, інженерні, аварійно-технічні, автомобільні, охорони громадського порядку, зберігання і видачі засобів індивідуального захисту, утримання пунктів управління та засобів колективного захисту тощо. Ці формування готуються до виконання завдань ЦЗ на об'єкті, як правило, без звільнення від основної роботи. Вони проходять спеціальне навчання і можуть періодично залучатися до участі у практичному відпрацюванні дій з ліквідації наслідків НС разом із територіальними формуваннями постійної готовності загального призначення та АРС. Командири невоєнізованих формувань призначаються наказом начальника цивільного захисту.

3. Планування ЦЗ в установах і організаціях

Основою розумних та успішних дій щодо захисту працівників та населення в екстремальних умовах НС є попереднє планування та завчасна підготовка сил та засобів для цих дій.

Для захисту від НС на усіх суб'єктах господарювання, установах і організаціях незалежно від форм їх власності передбачають наступне: розробку організаційних і технічних заходів та засобів запобігання НС на об'єкті; створення системи суворого контролю за виконанням цих заходів запобігання НС, особливо для об'єктів підвищеної небезпеки; планування дій сил ЦЗ та працівників об'єкта по локалізації та ліквідації аварій і НС; створення та підтримування у готовності органів управління, сил (формувань) ЦЗ об'єкта, а також матеріальних ресурсів ЦЗ об'єкта та забезпечення засобів захисту працівників; розробку та планування заходів захисту працівників об'єкта від НС; створення та підтримування у готовності системи оповіщення та зв'язку працівників об'єкта; підготовку сил (формувань) ЦЗ до дій щодо локалізації та ліквідації аварій і НС на об'єкті, навчання працівників об'єкта правильним діям в умовах НС.

Планування дій сил ЦЗ і працівників об'єкта та заходів захисту полягає в розробці комплексу документів ЦЗ об'єкта. Ці документи з урахуванням реальних можливостей і умов розташування об'єкта є настановою для організованих дій як з метою підготовки об'єкта до захисту в надзвичайних умовах, так і з метою ліквідації наслідків НС.

При розробці плануючих документів в якості вихідних необхідні директивні і розпорядчі акти і укази Президента України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів, інших органів центральної виконавчої влади (відповідно до умов підпорядкування об'єкта), розпорядження відповідних територіальних органів ЦЗ, а також інші документи, що характеризують об'єкт і населений пункт.

Залежно від призначення документи ЦЗ об'єкта можна об'єднати в наступні групи:

1. *Документи щодо створення та розвитку системи ЦЗ об'єкта:* наказ начальника ЦЗ об'єкта про організацію системи ЦЗ об'єкта; щорічний план розвитку та удосконалення системи ЦЗ об'єкта.

2. *Документи щодо планування дій органів управління та сил (формувань) ЦЗ об'єкта:*

план реагування на надзвичайні ситуації;

план дій органів управління і сил ЦЗ об'єкта із запобігання та ліквідації НС техногенного і природного характеру на об'єкті (*далі* – План дій, який є основним документом ЦЗ об'єкта); план дій органів управління та сил ЦЗ об'єкта на особливий період; план локалізації та ліквідації аварійних ситуацій конкретних видів для ПНО; план реагування на загрози та виникнення НС конкретних видів для територій.

“**План дій**” – мотивоване рішення керівника (начальника ЦЗ об'єкта) щодо організації і здійснення цивільного захисту об'єкта. Основне завдання “Плану дій” – збереження життя і здоров'я людей, мінімізація матеріальних втрат.

“План дій” з планом реагування (якщо він розроблений окремо) та додатками, що забезпечують організоване та чітке виконання заходів ЦЗ щодо запобігання та реагування на НС, є “Планом

цивільного захисту об'єкта”.

3. *Документи щодо підготовки ЦЗ об'єкта:* щорічний наказ начальника ЦЗ об'єкта про стан ЦЗ об'єкта в минулому році та основні завдання на наступний рік; щорічний навчальний план занять з постійним складом працівників об'єкта.

План дій органів управління та сил ЦЗ об'єкта по запобіганню та ліквідації НС техногенного та природного характеру – це основний план заходів ЦЗ об'єкта при конкретних НС у мирний час, який є підґрунтям керівництва та дій на випадок загрози або виникнення НС.

У цьому Плані дій відпрацьовуються наступні питання ЦЗ об'єкта: аналіз стану ЦЗ об'єкта; оцінка обстановки, що може скластися під час аварії, НС, стихійного лиха; заходи підвищення стійкості функціонування об'єкта в умовах НС; склад сил (формувань) ЦЗ об'єкта; заходи захисту працівників об'єкта від небезпечних факторів НС; послідовність та способи виконання заходів ЦЗ; терміни виконання заходів ЦЗ (початок від часу виникнення аварії або НС і строк виконання); виконавці кожного заходу плану; розрахунок необхідних ресурсів та засобів для виконання кожного заходу плану; порядок оповіщення про загрозу та виникнення НС та схема зв'язку з працівниками і формуваннями ЦЗ об'єкта; порядок взаємодії з підрозділами ДСУ з НС, МВС та органами місцевої виконавчої влади; порядок організації радіаційного та хімічного контролю; заходи щодо створення системи збору інформації (даних) та оцінки обстановки; заходи захисту населення від НС з боку об'єкта (для ПНО); заходи організації життєзабезпечення працівників, особового складу сил ЦЗ об'єкта в умовах надзвичайної ситуації.

При плануванні заходів, що потребують матеріально-технічного забезпечення і фінансових затрат і здійснюються за рахунок коштів об'єкта, враховується наявність таких коштів.

Таким чином, державою законодавчо і нормативно встановлено порядок організації та планування заходів ЦЗ на суб'єктах господарювання (підприємствах, установах, організаціях). Виконання встановлених вимог СГ є запорукою щодо запобігання виникненню НС, збереження працівників, майна та навколишнього середовища у разі виникнення НС.

Рекомендована література

Основна

1. Конституція України. Основний закон. – Київ., 1996.
2. Кодекс цивільного захисту України (зі змінами). Затв. Президентом України 02.10.2012 // "Голос України" від 20.11.2012. – № 220.
3. Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань: Закон України від 14 січня 1998 р. - Київ., 1998.
4. Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення: Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 27.
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України // Урядовий кур'єр, 14.06.2000. – №107.
6. Про зону надзвичайної екологічної ситуації : Закон України від 13.07.2000р. №1908.
7. Про об'єкти підвищеної небезпеки : Закон України від 18.01.2001 р. № 2245-III.
8. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України // Відомості Верховної Ради України, 1991. – № 41. – Ст. 546.
9. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України // Урядовий кур'єр, 14.06.2000. - № 107.
10. Про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій: Постанова КМ України від 16.02.98 р. № 174 (Із зм. і доп., внесеними постановами КМ України від 24.09.99 № 1763, від 21.10.99 № 43).
11. Про затвердження Положення про організацію оповіщення і зв'язку у надзвичайних ситуаціях : Постанова КМ України від 15.02.99 № 192.
12. Казаков О.С. Опорний конспект лекцій нормативної навчальної дисципліни "Основи охорони праці та цивільний захист", м. Харків, ХДАК, 2019. – 96 с.
13. Стеблюк, М. І. Цивільна оборона та цивільний захист : підручник / Стеблюк М.І. — К., 2013. — 487 с., тв. пал.
14. Міценко І.М. Цивільна оборона: Навч. посіб. / Міценко І.М., Мезенцева О.М., Пістун І.П. ; за заг. ред. І.М. Міценко. - Чернівці: Книги - ХХІ, 2004. - 404 с.
15. Желібо Є. П. Безпека життєдіяльності [Текст] : Навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти України I-IV рівнів акредитації / Є. П. Желібо [и др.] ; ред. Є. П. Желібо. - К. : Каравела, 2003. - 327 с. - (Вища освіта в Україні).
16. Основи цивільного захисту: навч. посіб. / В.О. Васійчук [та ін.] ; – Л.: Вид. НУ "ЛП", 2010. – 384 с.
17. Русаловський А.В. Цивільний захист: [Навч. посібник] / Русаловський А.В., Вендичанський В.Н., – Київ.: АМУ, 2008. – 250 с.

Допоміжна:

1. Довідник з цивільної оборони / Г.Г.Міговіч, ЗАТ "Українська технологічна група". Київ.: - 1998. – 526 с.
2. Джиргей В.С., Жидецьки В.Ц., Безпека життєдіяльності. Л.: "Афіша", 1999. – 252 с.
3. Депутат О.П., Коваленко І.В., Мужик І.С., Цивільна оборона. Навчальний посібник / За ред. Кашина П.І. - Львів, "П.П. Васильович К.І.", 2005. – 338 с.
4. Збірник нормативно-правових актів з питань надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Вип. 3. Під заг. ред. В.В.Дурдинця. – Київ.: Агенство "Чорнобиль-інтерінформ", 2001. – 532 с.
5. Норми радіаційної безпеки України (НРБУ-97). - Київ: Відділ поліграфії Українського центру держсанепіднагляду МОЗ України, 1998. - 125с.

Навчальне видання

**ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
нормативної навчальної дисципліни:**

**ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ,
Розділ Безпека життєдіяльності та цивільний захист**

за напрямом підготовки 0201 “Культура”,
для всіх спеціальностей 2 курсу

Укладач:

О. Є. Казаков, доцент кафедри, канд. техн. наук, ст. наук. співробітник

Друкується в авторській редакції

Комп’ютерна верстка
Казаков О. Є.

План 2022

Підписано до друку 23.08.2022 р. Формат 60x84/16
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап. Друк. ризограф.
Ум. друк. арк. 1,9. Обл-вид. арк 1,8. Тираж ____ . Зам. № ____
ХДАК, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4.
Надруковано в лаб. множ. техніки ХДАК